

Romska kvinnor intersektionalitet och samhällsförändring

**-En studie om sju romska kvinnor som medverkar i ett
integrationsprojekt**

Romany women intersectionality and social change

**-A study about seven Romany women taking part in an
integration-programme**

Författare Linnéa Åberg

Handledare Hans-Erik Hermansson

**C- uppsats, 10 poäng
Socialpedagogiska programmet
Institutionen för individ och samhälle/Högskolan Väst
Vårterminen 2006**

Abstract

The purpose of this essay is to try to understand how Romany women create their identity in the post-modern Swedish society, in relation to *gender*, *ethnicity* and *class*. With the essay I will also like to deepen the discussion and make a contribution to the future situation for Romany women in Sweden. My study is about seven Romany women. They are part of an integration programme based on starting an unincorporated organization.

I have used theories about intersectionality, gender, class and ethnicity to see how they interact when the women (re)create their identities in relation to their struggle for a better position in the society. I have also used facts to understand the "romany situation" and discrimination in the Swedish society. My essay is comprised of a series of observations and interviews with the seven women.

In different reports that describe how Romany people are excluded from the society I often see that the focus only is about "ethnicity". To understand how these women act in relation to discrimination and social exclusion we have to describe the intersection *gender*, *ethnicity* and *class*. The results show that these seven women "are doing" Romany women. What I mean is that they actively create Romany women in their everyday lives. Or as they call themselves; Modern Romany women! They have also created strategies to face the discrimination in the society. For the women work will just not lead them to a better economic situation, but also to more equality and integration.

Keyword: Romany, discrimination, intersectionality, integration, gender, ethnicity

Sammanfattning

Syftet med uppsatsen är att studera unga romska kvinnors identitetsskapande i det senmoderna svenska samhället, utifrån de sociala markörerna; kön, etnicitet och klass. Med uppsatsen vill jag även bidra till att nyansera synen och fördjupa diskussionen om romska kvinnors framtid i Sverige. Min studie utgår från sju romska kvinnor som ingår i ett kooperativt integrationsprojekt som ska leda till möjligheten att få ett arbete.

Jag har använt mig av teorier om intersektionalitet, kön, klass och etnicitet, för att kunna studera hur dessa intra-agerar och påverkar varandra då kvinnorna (åter)skapar sina identiteter för att förändra sina positioner i samhället. Jag har också använt mig av fakta för att skapa en förståelse om romers situation och diskriminering i det svenska samhället. Mitt empiriska underlag för uppsatsen bygger på material som är insamlat genom kvalitativa metoder som gruppintervjuer, enskilda intervjuer och observationer.

I utredningar om romers marginalisering, upplever jag att det i allt för stor utsträckning fokuseras på "eticitet". För att få en förståelse för hur kvinnorna förhåller sig till diskriminering och utanförskap måste vi ta hänsyn till intersektionen kön/klass/eticitet. Vad jag har kommit fram till i min studie är att de sju kvinnorna aktivt skapar vad romsk kvinna är. Eller som de själva benämner sig; *Moderna romska kvinnor*. De har skapat strategier för att förhålla sig till den diskriminering som de möter. För kvinnorna innebär arbete inte bara en ekonomisk förbättring, utan det leder även till jämställdhet och integration i samhället.

Sökord: romer, diskriminering, intersektionalitet, integration, kön, etnicitet

Innehållsförteckning

1. Inledning	4
Om projektet de sju kvinnorna ingår i.....	5
2. Syfte och frågeställningar	6
Syfte	6
Frågeställningar	6
3. Metod	7
Val av metod	7
Urval	7
Utförande	8
Etiska övervägande	8
4. Romerna – ett försök till inramning av mitt kunskapsintresse	10
Historisk överblick	10
Diskriminering av romer	11
Minoritet/ Majoritet	12
5. Intersektionalitet och det senmoderna samhället	15
Identitetsprocesser i det senmoderna samhället.....	15
Intersektionalitet - En förklaring och mitt användningsområde.....	15
Kritik mot begreppet intersektionalitet	17
Intersektionalitet i socialt arbete.(tidigare forskning)	17
Intersektionens skärningspunkter	18
Intersektionen klass/ethnicitet(folk).....	18
Intersektionen etnicitet/kön	19
6. Kvinnorna berättar	21
Projektet.....	21
Identitet	23
Framtidstro, trots allt... ..	24
Samhället.....	27
7. Intersektionell analys	28
En balansgången att göra romsk kvinna.....	28
Förändringsprocesser trots rasism	30
Jämställdhet och integration (Klass-resa).....	31
Motberättelse mot en offerroll	32
8. Epilog	33
9. Litteraturförteckning	34

1. Inledning

Den uppsats som du håller i din hand, är ett försök att beskriva hur det är att vara ung romsk kvinna i Sverige, idag. Men uppsatsen handlar i lika stor utsträckning om de sju olika individer som jag har mött. De sju kvinnorna ingår i ett kooperativt integrationsprojekt som ska leda till arbete. De förhåller sig dagligen till att aktivt (åter)skapa sina identiteter där de vill ha rättigheter som en ”etnisk” svensk kvinna, bli accepterade i sin grupp och bli respekterade utav samhället.

De los Reyes och Mulinari (2005) menar att individen tillskrivs olika markörer som denne blir värderad utifrån. Då dessa markörer skapas mellan människor, eller mellan institutioner och människor använder jag *sociala markörer* i texten. Jag kommer att använda mig av de sociala markörerna kön, etnicitet, klass i analysen av kvinnornas (åter) skapande av deras identiteter. Jag anser att kön, etnicitet och klass ofta betraktas som lösryckta ur sitt sammanhang när identitetsprocesser studeras. Jag vill mena att dessa sociala markörer är mer komplexa än så i det senmoderna samhället. Därför har jag valt att använda mig av *intersektionalitet*, som ett teoretiskt analysverktyg, när jag studerar de sju romska kvinnorna. Jag är intresserad av att ta reda på hur unga romska kvinnor idag förhandlar fram en identitet utifrån *intersektionen kön/etnicitet/klass*, för att förändra sin situation i samhället. Min utgångspunkt är att kön/etnicitet/klass är föränderligt och hela tiden är under konstruktion.

Vårterminen 2005 gjorde jag min 15 veckors verksamhetsförlagda utbildning i en ”romsk”-klass på en folkhögskola i västsverige. Under den perioden hände det mycket med mig inför mitt kommande yrkesliv som socialpedagog. I klassen fick jag ofta representera majoritetssveriges kultur, jag fick känna på hur det var att vara en outsider och inte förstå alla kulturella koder. Under denna tid upplevde jag att Sverige är ett land som har starka normer, inte minst när det gäller struktur och ordning. Vissa gånger kunde inte jag som individ känna igen mig i den synen, som de i klassen målade upp av ”svensken”. I denna process fick jag en förståelse, hur det är att som individ hela tiden blir definierad utifrån den grupp man tillhör och att hela tiden stå ut med förutfattade meningar, över mitt sätt att leva. Montesino Parra (2002) beskriver att det existerar en negativ ”berättelse” om romer som finns på så väl individ- som statlignivå. Denna ”berättelse” beskriver romer med fördomsfulla generaliseringar om deras sätt att leva.

Förutom dessa gemensamma sociala markörer, är såklart kvinnorna sju egna individer. Men jag har valt att fokusera på det som kvinnorna har gemensamt och hur de på skilda vis förhåller sig till dessa sociala markörer. Min uppsats kommer att handla om hur kvinnorna i ett integrationsprojekt förhåller sig till att vara romsk kvinna i sin väg till att förändra sin situation. Vad får dessa sociala markörer för betydelse för kvinnorna och hur har synen förändrats under projektets gång?

Om projektet de sju kvinnorna ingår i

De kvinnor jag har mött ingår i ett integrationsprojekt som syftar till att hitta alternativa lösningar till arbete. Projektet bygger på kooperativa idéer där demokrati och delaktighet är viktiga principer. Kvinnorna har gemensamt att, de är vänner, bor i samma område och tillhör den romska lovaragruppen. Dem är i ungefär liknande ålder (mellan 19-30) och är kvinnor. De känner varandra sedan de var barn och de är alla medlemmar i en romsk förening, som bildades 1992 av och för romer från forna Jugoslavien. Syftet med denna förening var att samla och aktivera romska ungdomar, för att hålla dem borta från missbruk och kriminalitet. Projektet går ut på att hitta former för självförsörjning för dessa sju romska kvinnor. De har tidigare varit hemma och tagit hand om familj och barn men de har inte haft ett arbete som ger någon försörjning. En dag när jag var i projektet berättade kvinnorna att de tidigare hade dammsugit sina hem c.a fyra gånger om dagen. När jag hörde det skrattade jag till, men förstod direkt att det var sant. Detta tycker jag är ett tydligt tecken på att kvinnorna har haft ett arbete tidigare men ett hemarbete som inte ger någon ekonomisk försörjning. Nu vill kvinnorna ha ett arbete att gå till om dagarna, som ger dem självförtroende och mening. De flesta har under lång tid haft socialbidrag som sin enda försörjning. Fram till idag har projektet till stor del handlat om att kvinnorna ska hitta fram till vad de vill göra i framtiden och att stärka tron på sig själv och sina möjligheter. De har många möten där de diskuterar vad de vill göra och hur det ska göras. Projektet inleddes med att kvinnorna deltog i en utbildning där de fick lära sig att sy. Det är någonting som vissa vill fortsätta, men inte alla. Kvinnorna håller på att ta körkort. De går regelbundet till biblioteket. De har lärt sig simma. En viss del av projektets metod innefattar även egenutveckling. Ett exempel på egenutveckling kan vara att delta i fysiska träningsaktiviteter. Alla dessa aktiviteter går ut på att stärka tjejernas självförtroende och hälsa för att öka sina möjligheter att komma in på arbetsmarknaden. Från november 2005 har projektet blivit ett Equal projekt. På Europeiska socialfondens hemsida går det att läsa att Equal är ett gemenskapsinitiativ inom Europeiska

socialfonden som vill verka för alternativa lösningar till arbete som en väg till integration. De vill främja nya metoder för att motverka diskriminering inom arbetslivet. Arbetssättet inom Equal bygger på ett så kallat utvecklingspartnerskap. Tanken är att samverkanspartner som offentlig sektor, näringsliv och ideella organisationer ska gå samman och utveckla idéer, arbetssätt och metoder (Europeiska socialfonden, 2006).

2. Syfte och frågeställningar

Syfte

Romer är idag en diskriminerad grupp i samhället. Diskriminering och fördomar ter sig och uppfattas olika, beroende på hur de sociala markörerna tillskrivs individen. Min uppfattning är att utredningar angående romers utanförskap endast fokuserar på etnicitet. Detta ger ingen djupare förståelse av att diskrimineringen även påverkas av kön och klass. Syftet med min studie är att studera unga romska kvinnors identitetsskapande i det senmoderna svenska samhället, utifrån de sociala markörerna; kön, etnicitet och klass. Med den här uppsatsen vill jag också bidra med att nyansera synen och fördjupa diskussionen om romska kvinnors framtid i Sverige.

Frågeställningar

För att uppnå mitt syfte har jag följande frågeställningar:

Hur upplever kvinnorna att ingå i ett integrationsprojekt?

Hur utmanar, agerar och förhandlar kvinnorna med intersektionen kön, etnicitet, klass, för att (åter)skapa sina identiteter?

Hur förhåller sig kvinnorna till den kontext de lever i för att förändra sin situation i samhället, och vad leder denna process till?

3. Metod

Val av metod

Uppsatsens metodik är en sammanskrivning av ett teoretiskt arbete om intersektionalitet samt en illustration av detta på ett empiriskt material. Uppsatsen bygger även på teorier om kön, etnicitet, klass och senmodernitet för att beskriva hur jag använder intersektionalitet som analysverktyg. Jag har även använt mig av fakta för att få en förståelse för "gruppen" romers situation i det svenska samhället. Jag använder kvalitativa undersökningar för att få en bred förståelse av hur de sju kvinnorna utmanar, agerar och förhandlar med den kontext de befinner sig i. Den kvalitativa intervjun passar väl med det senmoderna perspektivet där "*... teman som erfarenhet, mening, livsvärld, samtal, dialog, berättelse och språk får betydelse*" (Kvale, 1997, s. 18). För att hitta en väg till frågeställning, syfte och teori utgår jag från mitt första möte med kvinnorna. Efter det första mötet upplevde jag att förhandlingen med och mellan de sociala markörerna kön/etnicitet, hade en stor betydelse för deras liv. Under vägens gång har jag också upptäckt att klass även är en viktig faktor att ta hänsyn till för att förstå etnicitet och kön i sammanhanget för dessa sju kvinnor. Således valde jag att använda ett induktivt tillvägagångssätt. Holme och Solvang (1997) beskriver induktiv metod som upptäckandets väg. Jag är alltså inte intresserad av att bevisa en tes. Istället vill jag analysera kvinnornas upplevelser av den kontext de befinner sig i. Samtidigt vill jag påpeka att jag såklart hade min egen förförståelse innan jag mötte dem. Det går aldrig att vara helt objektiv då alla har sin egen utgångspunkt. Men jag har strävat efter att ha en "ickevetande" hållning under samtalen. Jag har valt att avgränsa studien till att gälla tiden för projektet. Det är i projektet jag möter dem och det är här som de befinner sig just nu i livet. Under intervjuerna kommer jag även fokusera på deras bakgrund och framtid för att få ett helhets intryck över deras liv. Jag anser att forskning bör vara emancipatorisk och leda till någon typ av förändring. Därför har jag valt att försöka ha den utgångspunkten under uppsatsen. Då vårt yrke som socialpedagoger oftast ska leda till någon förändring för de människor vi arbetar med, anser jag att det är viktigt att forskning inom detta ämne bör ha samma mål. Jag vill också ge en röst åt individer som inte så ofta hörs i den offentliga debatten.

Urval

Min studie utgår från de sju kvinnor som ingår i ett integrationsprojekt. Jag har valt att studera hela gruppen, då jag upplever att det är viktigt att alla får uttrycka sina åsikter. Jag har genomfört respondent intervjuer, vilket innebär att intervjupersoner är delaktiga i den

företeelse som studeras (Holme & Solvang). Jag valde att genomföra gruppintervju och observation med hela gruppen. De är vänner sedan de var små och jag upplever att de är trygga med varandra och kan uttrycka skilda åsikter. Vilket innebär att jag kan få en bred uppfattning om deras svar på mina frågor. Jag tänker även utföra två enskilda intervjuer för att ge tyngd åt gruppintervjun. Jag valde vilka jag skulle intervjua i samråd med projektledaren. Jag efterfrågade en åldersspridning, samt att en skulle vara bosatt i stad o den andra på landsbygden. Jag ville också att en skulle ha varit delaktig i projektet från början och att den andre skulle vara relativt ny i verksamheten. Således är de två intervjupersonerna 21 och 26 år, en lever i staden, den andre utanför. En har varit med från början av projektet och en började senare.

För att få bakgrunds fakta om romers situation i Sverige, idag, har jag även valt att göra en informantintervju med Keith Palmroth, forskningsassistent på Högskolan väst och kalé-rom.

Utförande

Intervjuerna gjordes i lokaler där respondenterna är vana att vistas. Kvinnorna känner varandra sedan de var små, så jag upplevde att det fanns en öppen stämning, där alla kunde uttrycka sina åsikter. Jag har även varit med gruppen under två dagar och observerat deras vardag inom projektet. Repstad (1999) menar att vi med observationer kan uppmärksamma vilka situationer människor naturligt möts i och hur de uppför sig i sådana situationer. Jag har även haft kontakt med projektledaren över telefon. Hon har genom att berätta om kvinnorna och projektet gett mig en förförståelse för tjejerna och projektet, som har varit betydelsefulla för intervjuerna. I mötet med kvinnorna gör jag ”vit”- svensk kvinna, där jag tillskrivs utifrån en grupp som är privilegierad i samhället. Vilken betydelse det får för undersökningen är svårt för mig att veta, men att det säkerligen gör det råder det knappt några tvivel om. Det har säkert även betydelse att jag är kvinna och i deras ålder. Samtidigt vill jag ge plats åt att vi har möjligheter att problematisera de sociala markörerna, som vi är tillskrivna i mötet och samtalet.

Etiska övervägande

Jag har valt att använda fingerade namn i intervjuerna av anonymitetsskäl för kvinnorna och projektledaren. Jag har även valt att inte skriva platsen var kvinnorna bor. Inför intervjuerna har först projektledaren och sedan kvinnorna fått läsa mina frågor för att ge kommentarer om det är någon fråga de vill att jag ska ändra på eller ta bort. De har även läst uppsatsen innan

den lämnades till examinatorn. För mig har det varit viktigt att kvinnorna känner att de är förberedda om vad intervjuerna ska handla om, eftersom många romer har fått uppleva negativa fördomar och åsikter från både privatpersoner och samhällsinstitutioner. Därför har vi även gått utanför materialet och samtalat om det som kvinnorna vill berätta.

4. Romerna – ett försök till inramning av mitt kunskapsintresse

För att få en förståelse för de sju romska kvinnor jag har träffat anser jag att det är viktigt att först få en överblick över romernas situation i Sverige. Om inte kvinnorna hade varit just romska kvinnor hade de inte varit utsatta för diskriminering i samhället och då hade de inte heller varit en del i detta integrationsprojekt som syftar till att ge dem arbete. Detta avsnitt bygger på en informantintervju som jag har utfört med Keith Palmroth, forskningsassistent och kalé-rom. I texten tillkommer även fakta från Montesino Parras (2002) avhandling, *Zigenarfrågan* och från Ombudsmannen mot etnisk diskriminering (DO:s) (2003) rapport om *Diskrimineringen av romer i Sverige* och Skolverkets rapport (1999): *Romer och den svenska skolan, Hur skall skolsituationen för romska barn förbättras?*

Historisk överblick

Romer har funnits i Sverige sedan år 1512. De är ett folk utan land och ett folk som inte gjort anspråk på att få höra till något land. Forskare menar att romerna kommit ifrån nordvästra Indien. Sedan 1700-talet vet man att det romska språket har sitt ursprung i sanskrit. Romerna är ett folk utan gräns, de finns i alla stater och har sedan 1971 beslutat att folket har en gemensam nationaldag (den 8 april). De har även en flagga och en nationalsång (Gelem Gelem). I dag lever det mellan 40 000-50 000 romer i Sverige. 1999 fick de minoritetsstatus, vilket innebär att de har fått ett erkännande från Sverige att de är en nation men utan någon gräns. Den romska gruppen är inte homogen utan det finns ett flertal olika romska grupper. Bland annat finns de som är resande, kalé, kalderash, lovara, arli m.m. De kommer från olika platser och dialekterna av romanés (romani chib, romani) kan skilja sig så mycket att en person inte förstår en annan. Om det finns någonting som är gemensamt för gruppen romer så är det diskrimineringen. Men diskrimineringen ter sig också olika beroende på till exempel kön (Keith Palmroth, informantintervju, 28 april 2006).

Tyvärr är det brist på forskning om romernas historia i Sverige, men vi vet att de första grupperna som kom till Sverige var kalé och resande. Senare har andra romska grupper kommit till landet under olika tider, inte minst under kriget i forna Jugoslavien (under 90-talet). Palmroth menar att romska gruppers upplevelse av integration i samhället ser ut på olika vis. Vissa accepterar en integrering medan andra vill ha en inkludering, sen finns de grupper som vill ha en segregering. De som är mer organiserade inom olika organisationer vill ofta integreras eller inkluderas, sedan finns de som är rädda för en förändring. Romer möts av

problem och diskriminering från samhället, myndigheter och privat personer. Detta leder till att vissa grupper tycker det är bättre att hålla sig ifrån storsamhället Sverige. För dessa grupper handlar det om att hitta tillvägagångssätt som går ut på att skapa överlevnadsstrategier i ett utanförskap. Det är alltså, så att vissa vill ingå i storsamhället och andra vill leva vid sidan av storsamhället Detta kan uppfattas som att olika grupper, har skilda strategier, för att möta den diskriminering som samhället, myndigheter och privatpersoner utövar. (Keith Palmroth, informantintervju)

Diskriminering av romer

Diskriminering av romer har funnits så länge som romerna har levt i Sverige. Den Svenska staten har diskriminerat sina egna medborgare. Detta synliggör Montesino Parra (2002) som skriver att staten har använt en negativ *berättelse* om romer för att förklara deras åtskillnad från majoritetsbefolkningen (t.ex. berättelsen om zigenaren som syndabocken) Hon beskriver också att det har skett förändringar i synen på romers (benämningen ”zigenare” används i dokumenten hon har studerat) egenskaper beroende på om de skulle inkluderas i befolkningen eller inte. När de skulle inkluderas beskrev man gruppen med egenskaper som visade närhet till befolkningen och som överensstämde med befintliga värderingar. När de skulle exkluderas beskrevs de med egenskaper som visade avstånd och frånskillnad. De los Reyes, Molina och Mulinari (2005) förklarar att den rashygienism som bredde ut sig i Sverige under 1930-talet skedde här bland annat för att nationen hade ett behov av att definiera ut sig från andra nationer under folkhemmets uppbyggnad. Under folkhemstiden var det viktigt att definiera vilka som hörde till och vilka som inte. Att skapa ett *dem- där utanför*, gör att *viet- här innanför*, blir starkare. Under denna period identifierades ”zigenarna” som ett problem vilka inte ville anpassa sig till folkhemmets ordning (de los Reyes, Molina & Mulinari).

Även fast den statligt godkända diskrimineringen idag har upphört fortsätter de negativa fördomarna gentemot gruppen. Ombudsmannen mot etnisk diskriminering (DO) skriver i rapporten *Diskriminering av romer i Sverige* (2003) att vi kan tala om en utbredd motvilja och antiziganism, i det svenska majoritetssamhället. Palmroth berättar att många romer upplever att de blir diskriminerade i sitt vardagsliv som till exempel i mataffärer, hotell, restauranger. De har stora problem med att få arbete. Som exempel får många kvinnor ofta höra att de inte kan få arbete med den klädseln som de bär. Det finns även mycket problem med arbetslöshet, droger och kriminalitet bland unga romer idag. Många unga slutar högstadiet utan att ha

godkända betyg och få fortsätter vidare till gymnasiet (Skolverket, 1999). Som många ungdomar från olika folkgrupper kan de tappa sin förankring i språk och släkt. Att leva i det senmoderna samhället kan även leda till att många unga blir mer konservativa än de äldre och att en känsla av *alienation* kan infinna sig hos gruppen och individen (Sernhede, 2002). Palmroth menar att de generationerna som är äldre ibland är dem som är mest öppna gentemot samhället. På 80-talet var det t.ex. många som bytte kläder för att kunna få ett arbete.

Romer befinner sig som grupp i en underordnad position i samhället. Palmroth menar att även fast romer har funnits i Sverige i flera hundra år generaliseras de in i ”invandrargruppen”. Om den ”etnisk” svenska gruppen befinner sig högst upp på en hierarkisk skala så är romer tillsammans med det somaliska folket längst ner. I Sverige tycker sig Palmroth se att skalan bland ”invandrar” grupperna syftar till ens skol- och utbildningserfarenheter. De grupper som har en erfarenhet av skol-utbildning är integrerade på ett annat vis. Om du har ”akademikerföräldrar”, blir dina barn också akademiker. En del romska föräldrar saknar skolutbildning vilket har inneburit att det blivit mindre viktigt att barnen ska göra det.

Minoritet/ Majoritet

För att förklara romernas utanförskap i Sverige kommer jag beskriva problemet minoritetsgrupp i förhållande till majoritetsgruppen inom en nation. Romerna lever i länder runt om i hela världen och är alltid en minoritet i förhållandet till storsamhället. Minoriteter hamnar ofta i konflikt med majoriteten i ett land, angående t.ex.; språkliga rättigheter, regional autonomi, skolans läroplaner, högtidsdagar. Konflikten mellan minoriteter och majoriteter är den vanligaste källan till politiskt våld menar den politiska filosofen Kymlicka (1998). Det har länge funnits en tro på att en nation som har en så homogen folkgrupp som möjligt är den starkaste nationen. Kymlicka menar att regimer har haft olika strategier för att hålla folket så kulturellt homogent som möjligt. Stater har bland annat använt sig av etnisk rensning, tvångsassimilering, fysisk segregation.

Romer har levt i Sverige sedan 1500- talet ändå hör de till den stora gruppen som brukar definieras som ”invandrare”. Sverige ska också vara ett så kallat mångkulturellt land. Bland annat i år, 2006, är det mångkulturår, men vad det betyder är oklart. Jag antar att mångkulturår ska innebära att vi ska värna om alla de kulturer som finns i vårt land. För att ta reda på vad mångkultur innebär tar jag återigen hjälp av Kymlicka (1998). Han menar för det första, att generaliseringen mångkulturalism är starkt vilseledande. Han skiljer mellan två

olika typer av grupper. De som han kallar för *nationella minoriteter* är när, territoriellt koncentrerade kulturer inkorporeras i en större stat. Dessa grupper vill ofta förbli autonoma samhällen vid sidan av majoritetskulturen. De kräver ofta självstyre för att trygga sin överlevnad. Sedan finns den grupp som Kymlicka kallar för *etniska grupper*, det är de som kan inbegripas i den kulturella mångfalden av människor från individers/familjers invandring. Dessa grupper vill ofta integreras i det större samhället och accepteras som fullvärdiga medlemmar. Han använder även begreppet *polyetnicitet*, vilket är de *etniska grupper* som bildar subkulturer i en majoritetskultur. Romerna finns i båda dessa grupper som Kymlicka kallar för *nationella minoriteter* och *etniska grupper*. Vissa grupper har funnits i Sverige i flera hundra år och andra grupper har invandrat nyligen t.ex. under krigen i forna Jugoslavien under 1990-talet. Detta har ökat komplexiteten med att vara rom i dagens Sverige.

Det är svårt att använda generaliseringen romer på ett folk som kommer från olika platser och pratar olika varianter av romska språk och dialekter. Under olika tider har folkgrupper haft skilda benämningar. För en tid sedan kallades den romska gruppen för "zigenare". Vad betyder det att sätta en benämning på folk? Om det finns ett folk "... bör vi kunna komma överens om dess parametrar" (Wallerstein, 2002, s. 106). Termen "folk", används inte så ofta istället brukar det talas om "etnisk grupp". "Etnisk grupp" beskrivs som; "*en kulturell kategori, som präglas av vissa permanenta beteenden som överförs från en generation till nästa och som, i teorin, normalt inte är kopplade till statliga gränser*" (Wallerstein, s. 107). I identitetsprocessen har generationerna bakåt och vårt gemensamma förflutna stor betydelse. Det vi kommer ifrån, skapar till stor del vår identitet samt solidaritet i gruppen. Men hur vi uppfattar det förflutna, är föränderligt. Wallerstein menar att det finns ett verkligt förflutet, men genom berättandet och över generationer, så är det ingen som vet exakt hur det tidigare var. Om vi inte kan komma överens om benämningen på ett folk, kan det bero på att; "... "folk" inte bara är en konstruktion utan en konstruktion som i varje enskilt fall har ständigt skiftande gränser" (Wallerstein, s. 106). Men ändå uppfattar Wallerstein att det finns en lidelse i att ett folks konstruktion förändras. Han menar att denna föränderlighet inte kommenteras, vilket han finner absurt. Det finns en föränderlighet i alla folks konstruktion av sig själva som grupp, men så länge det inte sägs så existerar ingen förändring. Konstruktionen "etnisk grupp" är alltid i förändring. Vad det är att vara rom är alltså alltid i förändring. Men i berättande och handlande mellan individer skapas identiteten som *rom*.

Jag vill i detta sammanhang skilja på vikten av att i individens eget skapande av sin identitet, vara beroende av att höra till ett folk/etnisk gruppering. Samtidigt som omvärlden har anledningar att definiera individen till en etnisk grupp för att kunna förklara vem individen är och behandla den därefter.

5. Intersektionalitet och det senmoderna samhället

Identitetsprocesser i det senmoderna samhället

De som är anhängare av det senmoderna perspektivet menar att det moderna samhället håller på att genomgå ett paradigmskifte till en ny värld. Samtidigt finns de som menar, att det moderna samhället bara fortsätter, fast förändras. Världen blir mer heterogen och eklektisk, där normer och värden är i förändring (Miles, 2000). Vissa menar att traditionella sociala resurser, som kärnfamiljen, samhället och klass nedmonteras, och att det inte tillkommer några alternativ som kan ersätta dessa sociala markörer (Miles). I motsats till dessa beskrivningar vill jag mena att sociala markörer som klass, etnicitet och kön har betydelse. De los Reyes och Mulinari (2005) menar att markörerna nämligen ständigt används i maktutövning och förtryck av människor. Där till exempel romska kvinnor inte tillmäts samma symboliska och ekonomiska resurser som andra. Ändå går vi generellt från det rigida och rationella samhället, till ett samhälle som präglas av irrationellitet och rörlighet. Detta är centralt i min undersökning, då jag studerar hur kvinnorna jag mött förhåller sig till intersektionen; kön/eticitet/klass. Detta är inget som är speciellt för denna grupp utan vi alla skapar vår identitet utifrån de sociala markörer som innefattas i begreppet intersektionalitet (de los Reyes & Mulinari, 2005). Kvinnorna lever inte under samma förhållande som deras föräldrar gjorde när de var unga. Kan detta till exempel innebära att deras identiteter är i större förändring än var det var för deras mammor, när de var unga? Kvinnorna står i ett läge där de vill integreras i samhället men inte under vilka omständigheter som helst. Det som är viktigt att förstå i sammanhanget av den här uppsatsen, är att de kvinnor jag mött lever med en historia av att ha blivit diskriminerade på grund av att de är romska kvinnor. De har en kollektiv upplevelse utav utanförskap.

Intersektionalitet - En förklaring och mitt användningsområde

För att kunna studera hur kvinnorna i projektet skapar sina identiteter, i det senmoderna svenska samhället, är det viktigt att hitta ett begrepp som kan fånga olika maktasymmetrier, som påverkar individen. Jag har länge känt att det behövs ett begrepp som innebär att vi kan förstå och se på olika maktfaktorer som finns i vårt samhälle. Ofta har jag hört att det är viktigt att fokusera på kön, klass och etnicitet för att förstå människors exkludering och utsatthet. Kön, klass, etnicitet har nästan blivit ett mantra, som vi socialarbetare ska tänka på. Men i verkligheten upplever jag att dessa tre kategorier knappt har något värde längre. För att

de ska få något värde är det viktigt att diskutera dessa begrepp. Och framförallt förstå deras påverkan, samt förstå hur de kvinnor jag mött förhåller sig till intersektionen kön/ethnicitet/klass under deras tid i projektet. Människan är en komplicerad varelse som inte bara är kvinna och inget annat, eller bara undersköterska, eller bara rom. Vi människor formar vår identitet i förhållande till många olika sociala kategorier. Varje gång vi radar upp, kön, klass, ethnicitet så har vi redan där sett dem som varsin kategori. Utifrån behovet av att synliggöra att de sociala markörer intra-agerar, kom begreppet intersektionalitet. Lykke (2005) använder intra-agera, som till skillnad från interagera, betyder att icke avgränsade fenomen i samspel, genomtränger och skapar varandra. Intersektionalitet skapades utifrån ett behov där forskare som de los Reyes, Molina och Mulinari (2005) upplevde att genusvetenskapen inte tog hänsyn till rasism och klass. Begreppet har sin utgångspunkt i sociologin, genusvetenskapen och postkolonialismen. Intersektionalitet kommer från verbet "to intersect" vilket betyder, att genomskära, att korsa. Det innebär att maktassymetrier som kön, klass, ethnicitet, generation/ålder, sexualitet, regionalitet är bundna till och påverkar varandra (Lykke, 2003). I samhället används sociala markörer som kön, ethnicitet och klass för att skilja på ett vi och ett dem, där vi kategoriserar och dikotomiserar (motsatsförhållande) människor emot varandra. Det som jag finner intressant är att dikotomier som finns mellan människan i Nord (västvärlden) och människan i Syd (framförallt länder söder om Sahara i Afrika), också används i synen mellan man och kvinna.(mannen= nord, kvinnan= syd) på samma vis som medelklassen ställs i förhållande till arbetarklass. Vi har alltså en tendens att tudela och dikotomisera människan i olika kategorier. I detta sammanhang anser jag att intersektionalitet behövs för att kunna problematisera de maktordningar som finns. Människan förhåller sig till flera olika sociala markörer för att skapa sin identitet i dagens globala värld. På liknande vis kan en romsk kvinna ställas mot "vit"/svensk medelklasskvinna. Den romska kvinnan tillskrivs en traditionellroll i motsats till den "vita"/svenska medelklasskvinnan som betraktas som modern.

En del av den marginalisering som finns i samhället sker på grund av att vi värderar de sociala markörerna som en individ tillskrivs utifrån. Med dessa sociala markörer rättfärdigas utanförskapet. Att romska kvinnor är arbetslösa kan samhället förklara med att det beror på dem själva, att de "vill" vara hemma eller att de patriarkala strukturen i gruppen inte tillåter det. Många vill hitta snabba och förklarliga orsaker till att marginalisering sker. Och om vi dessutom beskriver att det ligger hos gruppen själv, behöver samhället inte ta på sig skulden eller ansvaret för problemet. För att förstå utanförskapet kan det vara till hjälp att fokusera på

hur samhället konstruerar och förklarar variabler som kön, etnicitet, klass, generation/ålder, sexualitet, regionalitet. De kvinnor jag mött måste förhålla sig till den bild som olika aktörer i samhället har av dem. Giddens (1999) menar att identitet är särskiljande drag eller egenskaper för en person eller grupp. Både individuell identitet och gruppidentitet följs av sociala ”markörer”. Att vara rom/kvinna/ung är benämningar som är viktiga för identitetsskapandet.

Kritik mot begreppet intersektionalitet

Det finns många risker med att använda det teoretiska begreppet intersektionalitet och många anser att det är ett modeord. Diskussionerna handlar om att begreppet snart kommer att användas av alla utan att begreppet definieras (föreläsning, Diana Mulinari, 28 mars, 2005). Vem tycker inte det är viktigt att titta på kön, klass och etnicitet? Det är därför av stor vikt att varje person definierar kön, etnicitet, klass utifrån andra teorier, för att intersektionalitet ska bli användbart. En annan risk med begreppet är att det är svårt att avgränsa det vilket kan leda till en röra där ingen ”del” blir värdefull (Carbin & Tornhill, 2004). Vilka sociala markörer är viktiga att ta hänsyn till då maktperspektiv ska studeras? Men så länge som det inte finns ett annat begrepp som tar upp behovet av att synliggöra olika maktfaktorer som intra-agerar på ett ”bättre” sätt tycker jag att det är ett lämpligt begrepp. Det är även viktigt att se, som Lykke (2005) skriver, att begreppet behövs och är användbart i den tid vi lever i just nu. Vilket innebär att detta begrepp senare kommer att ge vika för andra begrepp som kommer vara mer användbara i en framtid.

De los Reyes och Mulinari (2005) vill att intersektionalitet ska användas för att granska strukturer och institutioner och inte bara för att titta på identitet, för redan stigmatiserade grupper. Fokus för min uppsats är att analysera identitetsskapandet i det sammanhang där kvinnorna befinner sig. På så vis får jag också en inblick i hur de själva förhåller sig till de institutioner som de möter.

Intersektionalitet i socialt arbete.(tidigare forskning)

Jag anser att vi socialarbetare har hjälp av att använda intersektionen; kön/etnicitet/klass för att förstå grupper utsatthet och utanförskap. Tidigare forskning finns, som beskriver hur individer får olika åtgärder beroende på vilket kön de tillhör (Shlytter, 1999). Samtidigt som de finns forskning som beskriver hur etnicitet skapar utanförskap (Sernhede, 2002). Det har i liten utsträckning undersökts hur kön samverkar med andra maktrelationer. Fahlgren och Sawyer (2005) efterfrågar intersektionalitet som analytiskt begrepp för forskning inom

socialarbete. Som argument menar de att manlighet och män har varit norm och utgångspunkt i forskningen inom socialarbete, samtidigt som genusforskningen har kritiserats för att allt för mycket fokusera på den ”vita” medelklasskvinnan, som norm. Vi behöver titta på hur klass, kön, etnicitet, sexualitet, regionalitet och ålder/generation m.m samverkar för hur sociala avvikelser skapas i samhället. Vi socialarbetare behöver alltså beskriva hur etnisk diskriminering och förtryck beroende på vilket kön vi tillhör, samverkar för att till exempel skapa exkludering på arbetsmarknaden.

Intersektionens skärningspunkter

Kön, etnicitet och klass betraktas ofta som lösryckta ur sitt sammanhang när individer studeras. Jag vill mena att dessa sociala markörer är mer komplexa än så i det senmoderna samhället. För att inte se kön, etnicitet, klass som skilda från varandra kommer jag nu att gå igenom skärningspunkterna klass/etnicitet och kön/etnicitet. Intersektionalitet kan användas för att belysa skärningspunkterna mellan flera variabler, men jag har valt dessa för att inrikta mig på det som kvinnorna har tagit upp under intervjuerna. Begreppet intersektionalitet har, som jag tidigare nämnt, fått kritik för att kunna innefatta för många variabler för att studera maktassymetrier (Carbin & Tornhill, 2004). Jag har därför avgränsat mig för att inte begreppet ska bli för allmänt, vilket kan leda till att ingen av variablerna blir användbara. Jag har även tagit hjälp av andra teorier för att förklara hur jag använder intersektionen kön/etnicitet/klass i min analys av intervjuerna.

Intersektionen klass/etnicitet(folk)

Romer som grupp, befinner sig, som jag tidigare beskrivit, långt ner i hierarkin bland folkgrupper i Sverige. Romer har varken de symboliska eller ekonomiska resurser som andra grupper i samhället. Det är alltid problematiskt att dela in folk i skilda grupper vilket då kan tyda på att olika folkgrupper skulle vara frånskilda varandra i samhället. Men i mitt försök att ändå beskriva den skillnad som finns för generaliseringen folkgrupper ser jag för tillfället ingen annan väg. I texten nedan vill jag med hjälp av Wallerstein (2002) förklara hur etnicitet intra- agerar med klass i dagens Sverige. Jag vill mena, att vi nämligen inte kan förstå romers utanförskap, utan att ta hänsyn till klass.

Wallerstein menar att det både finns ett samband och en motsägelse mellan ”folk” och ”klass”. Både klass och folk är konstruktioner, fast begreppet klass, är till skillnad från folk,

en analytisk kategori, medan begreppet folk, beskriver den sociala gemenskapen. Wallerstein menar att begreppet klass ofta har används istället för begreppet folk. Så som begreppet klass idag används går det ej att skilja från begreppet folk. Den så kallade klassbaserade politiska aktiviteten har ofta varit en folkbaserad politisk aktivitet. Wallerstein menar att sambandet inte är riktigt korrekt, då begreppet klass inte är avsett för de sociala relationerna. Vi människor har ett behov av att höra till ett "folk", i en social grupp-gemenskap. Risker existerar och tilltar, när det kapitalistiska systemet använder sig av folk som statistiskt och ursprungligt för att kunna rättfärdiga ett hierarkiskt system. I detta samband tänker jag återigen på den "berättelse", som Montesino Parra (2002) beskriver. Typiska exempel i berättelsen om romer är att de har ett starkt patriarkalt system vilket inte är föränderligt och att de stjälar i affärer. Berättelserna ger en bild av att romer inte kan följa nationalstaten Sveriges regler. Vilket i sin tur innebär att staten måste ställa sig över dem och samtidigt kontrollera gruppen. Det innebär att samhället kan rättfärdiga ett system, där romer finns längst ner. I detta sammanhang kan vi då se att folk hierarkiseras på samma sätt som klass där gruppen romer värderas lågt i hierarkin. Wallerstein (2002) menar att föreställningen om ett folk är en institutionell skapelse i den historiska kapitalismen, där strukturer hierarkiserar folk för att försvara systemet.

Jag anser att det finns en skillnad mellan hur Montesino Parra (2002) förklarar romers exkludering och hur Wallerstein (2002) förklarar exkluderingen av etniska grupper. Montesino Parra (2002) tar hjälp av Foucaults teorier om rädslan för det främmande för att redogöra för romernas utanförskap (rasismen mot romer) medan Wallerstein (2002) menar att rasismen finns inbyggda i våra samhällsstrukturer och reproduceras hela tiden. Han menar att rasismen är ett modernt fenomen som ska analyseras i ljuset av kapitalism och klass. För att förstå den marginalisering som finns av romer i samhället tror jag att det är viktigt att se att båda dessa resonemang har betydelse. Berättelsen om romer beskriver en åtskillnad mellan vi och dem, där rädsla för det främmande skapar åtskillnad. Samtidigt tror jag att "berättelsen" också omedvetet eller medvetet används för att rättfärdiga ett system bland folk där den romska gruppen befinner sig längst ner.

Intersektionen etnicitet/kön

För att kunna beskriva "romsk kvinna" utgår jag från den politiska filosofen och queerteoretikern Judith Butlers perspektiv *performativitet* och *genealogi*. Hon är en teoretiker som är mycket omskriven i både positiv och negativ bemärkelse. Butler (2005) utgår från att

kön och sexualitet alltid är under konstruktion och menar att det inte finns någonting som är sant eller naturligt i att t.ex vara kvinna. Hon använder aldrig ordet ”man” eller ”kvinna” i sin litteratur, därför att hon menar att dessa benämningar är alldeles för generella. Hos kvinnor finns stora maktskillnader på grund av t.ex etnicitet och sexualitet. Hon använder begreppet *performativitet* där hon anser att kön inte är vara, utan göra. På samma sätt vill jag mena att vi också gör etnicitet, så väl som klass. Att vara romskkvinna är egentligen att göra romsk kvinna. På samma vis som Wallerstein (2002) menar att etnicitet inte är någonting i historien som är fast, utan hela tiden under konstruktion, är kön något som hela tiden konstrueras. När någonting imiteras eller kopieras, sker alltid en liten skillnad. Alltså att vara romsk kvinna för tjugo år sedan, eller för ett år sedan, är inte samma som att vara romsk kvinna idag. Vad en romsk kvinna är, skiljer sig beroende på vilken kontext individen befinner sig i. En person är inte alltid romsk kvinna, utan har också andra identiteter, men etnicitet/kön m.m är bland de starkaste markörerna, som en individ definieras utifrån. Att göra kön/eticitet blir alltså en effekt över hur till exempel det förväntas att en romsk kvinna ska och bör vara (Andersson, 2003). Genom ett värderande och handlande av kön och etnicitet upprätthålls även en ordning i samhället där romska kvinnor i de flesta sammanhang värderas lågt i förhållande till exempel en ”etnisk” svensk kvinna.

Feminismen och kvinno-historien i Sverige, har enbart utgått från den ”svenska” kvinnans kamp för jämställdhet. *”Den andra” (kvinnan) konstitueras som annorlunda på basis av en tidsaxel som placerar människor, kulturer och länder i olika historiska faser, och följaktligen, i naturligt (av)skilda rum.”*(de los Reyes, Molina & Mulinari, 2005, s. 17). Genusforskningen har genom åren definierat ”invandrarkvinnan” vid sidan av ”den svenska kvinnan”. Till följd av detta har inte marginaliserade kvinnor fått representera sig själva och fått vara med i den offentliga debatten (de los Reyes & Mulinari, 2005). Detta har inneburit att den ”andra kvinnan” målats upp som ett ”offer” till skillnad från den vita kvinnan som har tagit sig ur sin traditionella kvinnoroll. *”I den mån att identitetsformeringen binds till nationella stater och territoriella gränser kommer diaspora processer, internationella migrationer och globalisering att ständigt leverera nya främlingar och andra-klass-medborgare”* (de los Reyes, Molina & Mulinari, 2005, s. 15). I sammanhanget för det här stycket anser jag att det är viktigt att uppmärksamma att romska kvinnor kämpar för att nå jämställdhet och integration i samhället. Projektet som kvinnorna ingår i är ett tydligt exempel på detta. Detta bildar underlaget för intervjuerna med kvinnorna och särskilt för analys delen.

6. Kvinnorna berättar

Jag har genomfört en gruppintervju för att kunna få fram alla åsikter och tankar som finns i gruppen. De är vänner sedan de var små och jag upplever att de är trygga med varandra och kan uttrycka skilda meningar. Vilket innebär att jag kan få en bred uppfattning om deras svar på mina frågor. Jag har även utfört två enskilda intervjuer med två av kvinnorna för att ge tyngd till de frågor jag har under gruppintervjun. De två enskilda intervjuerna valdes ut i samråd med projektledaren. Jag efterfrågade då en åldersspridning, samt en spridning i att en skulle vara bosatt i staden och den andra på landsbygden. Jag ville också att en skulle ha varit med från början av projektet och att en skulle vara relativt ny i verksamheten. De två jag har intervjuat är således i olika åldrar (21, 26), en lever i staden, den andre utanför (i en annan kommun). En har varit med från början av projektet och en började senare.

Utifrån mina intervjufrågor delar jag upp min presentation av intervjuerna i fyra olika teman: *Projektet, Identitet, Samhället och Framtidstro trots allt...*

Projektet

Under gruppintervjun sitter vi alla runt ett bord och äter bullar och dricker kaffe. Även projektledaren och Jonnas dotter på c.a 2 år är med. Stämningen är god, men ibland också allvarsam, beroende på vad samtalet handlar om. Vi pratar om hur det kom sig att kvinnorna från första början ville vara med i projektet. Liksom gången tidigare, när jag var och hälsade på, får jag höra talas om en äldre kvinna, som var mycket viktig och som även är mamma till Linda i projektet. Det är hon som har påverkat dem att från första början vilja vara med, berättar de.

Linda- det var genom henne som vi fick igång den här föreningen

Linda- ja, det var hon från första

Nadja- ja det var ju din mamma (tittar på Linda), innan som sa till oss...

Linda- vad vi ska göra vi tjejer

...

Linda-Vi skulle inte hamna så som de gjorde.

Mia beskriver hur den äldre kvinnan påverkade dem att vara med i projektet. Hon samlade personer från socialtjänsten och kommunen, där hon berättade att hon inte ville att kvinnorna skulle hamna i samma svåra situation som hon hade hamnat i.

Mia- När hon var ung hade hon en dagisanställning, fastanställning, så frågade dem om hon ville ha sin anställning kvar? Nej, sa hon. Men hon visste inte vad det var (fastanställning, min anteckning.) för någonting?

Mia- Hon blev av med jobbet och har inte haft jobb tills nu.

...

Mia- Hon kan varken skriva eller läsa.

Linnéa- Är det, det som har fått störst betydelse tror du?

Mia- Ja, som vi känner liksom. Det var ju en bekräftelse från dem (de äldre, min anteckning.) att vi fick göra detta. Vi fick ju... Med åren så har det förändrats hela tiden och blivit bättre. Men ibland kan man känna att vi får ta det lite lugnt. Det går för fort fram.

Vi pratar om tiden innan projektet. Många av kvinnorna slutade sin skoltid efter högstadiet. En av anledningarna till varför de inte fortsatte till gymnasiet, var att de fick barn. Kvinnorna har idag minst två barn var. Alla beskriver ungefär på liknande sätt, hur de innan projektet startade, var i sina hem och tog hand om familjen och hemmet, men att de ville göra mer.

Mia- Jag fick ju min pojke när jag fyllde precis arton år. Sen har jag varit hemma liksom. Och när han var ett och ett halvt gick han på dagis. Jag har bara varit hemma hela tiden. Jag har aldrig gått ut och jobbat eller tränat, bara gått hemma och städad

Sonja- Innan jag träffade Karin (projektledaren), gjorde jag ingenting. Var mammaledig med min flicka. Hon skulle precis börja på dagis. Då gjorde jag ingenting. Dem tjejerna, de andra hade redan börjat och jag var inte med just i början. De hade gått en liten tid innan. Sen efter att jag skrev in min flicka på dagis så berättade flickorna vad de gjorde. Så skrev jag in mig.

Sonja och Nadja beskriver vid ett annat tillfälle om hur det är för många andra unga romska kvinnor och hur de förstår deras situation på grund av att de själva har varit i samma position.

Sonja- Det finns inga andra romska tjejer som har kommit så långt som vi. Alla andra förutom vi så är de i samma situation som vi var innan. De är hemma nu och städar, lagar mat och tar hand om familjen och barnen.

Nadja – Förut tänkte man så här: jag kommer aldrig ha ett jobb, jag kommer alltid resten av mitt leva så här som jag gör nu. Jag skulle inte kunna tänka mig att jag skulle kunna få något jobb eller utbildning någon gång i mitt liv.

Kvinnorna berättar att de innan projektet, inte bara var hemma hela tiden. De var också med i samma dansgrupp. De gick bra och att de hade ofta många uppträdanden på olika platser i Sverige. Jag upplever det som att kvinnorna tänker tillbaka på den tiden, som något roligt. De var en tid då vännerna var samlade och åkte runt omkring i Sverige. De berättar att två killar spelade musik och att tjejerna uppträdde. I dag väljer kvinnorna att också vara med sina familjer och anser att det är mycket viktigt. Men de gör också andra saker som att simma, träna, gå till biblioteket, umgås med varandra m.m. Kvinnorna berättar på olika sätt hur de har

förändrat saker för sig själva och framtiden för sina barn och andra romska kvinnor. Innan trodde de inte, att de det fanns en möjlighet att ta sig ur situationen, att bara vara hemma, men de har de byggt upp och förändrat idag. En av kvinnorna berättar om betydelsen av att ha körkort.

Nadja- För mig är det körkortet, som har förändrat stort. Att jag kommer dit jag vill och inte behöver vänta på att någon ska hjälpa mig... Nu vet jag att jag klarar mig själv. Det har förändrat stort för mig.

Linda- Innan när man vaknade upp på morgonen, hade ingenting i tanken att göra, bara satt hemma. Men nu vet man vad man ska göra.

Mia- Man planerar liksom mer. Dagen kommer inte bara som den kommer. Man har gjort något som man är nöjd med.

I början av projekttiden fanns kvinnornas respektive män med, under dagarna. De körde dem till lokalen och satt ofta med några timmar. Vi pratar om betydelsen av att deras män var med.

Sonja- Det var väl bra egentligen. För då fick han se vad jag gjorde. Han fick träffa Karin (projektledaren). Han har pratat med henne flera gånger. Så det är bra på ett sätt, för det är inte bara vad jag har berättat, han har sett det också...

Linnéa- Var det något som inte var bra med det också?

Sonja- Ja ,det var (tänker). Det var kanske inte vad jag tänkte på just då, men om jag tänker nu så. Det är ju bra att vi slipper dem nu. Nu hade jag inte velat att han skulle vara med.

Linnéa- För att..?

Sonja- Det är våran grej.

Linnéa- Hur tror du det hade varit om killar var med också?

Sonja- Då hade vi inte lärt oss så mycket och inte varit så fria. Dem tar för sig så mycket ju. (vi skrattar) Nu kan vi vara lite mer!

Identitet

I projektet diskuterar de ofta om vem de vill vara och vilka de är. Kvinnorna förhandlar med traditioner och dagens samhälle, för att skapa en identitet som de vill stå för. Men de stöter också på motstånd från samhället runt omkring, när de vill forma sina identiteter.

Sonja-... Innan trodde jag som Nadja sa innan att en romsktjej bara skulle vara hemma och ta hand om familjen.. Men nu vet man att en romsktjej kan ha ett likadant liv som en svensktjej

Mia- Men ändå är man den man är det går ju inte att ändra på

Linda- man kan inte bli svensk, om man vill eller ej.

Linnéa- Skulle du vilja det?

Linda- Det går inte, det går inte

Sonja- Som våra kjolar till exempel, det skulle jag aldrig ändra på. De är en stor grej för de flesta.

Nadja- Sen vi börjat, så vet man att det går. Att en romsktjej ska kunna komma ut i samhället

Under projektets gång har de också blivit medvetna om att de är sju olika individer, som har skilda mål och idéer om sina liv. Tidigare trodde de att alla tyckte likadant. Till exempel berättar Sonja att kvinnorna i början av projektet deltog, för att de andra gjorde det. De gick dit för varandras skull. Idag är de med i projektet för sin egen skull, men vännerna har såklart fortfarande betydelse.

Mia- ... Vi är ju olika allihopa. Först trodde vi att vi är ju likadana allihopa, vi vill ju samma sak. Men sen ju mer man pratar så ser man att man är mer olik, att vi tänker inte likadant och vill inte likadant.

Linnéa- Hur tror du att det kommer sig att det var så innan då?

Mia- Det var för att den ena sa Ja så sa den andra Ja okej. Men så är det inte längre. Det har förändrats mycket faktiskt, de här två åren. Och andra har ju också sett hur det har ändrats, andra tjejer och äldre också. Som har sett hur förändringen har blivit hos oss vi är uppväxta ihop sen vi var små ... Vi känner varandra. Vi är ändå olika men ändå lika. Jag vet inte riktigt hur jag ska förklara.

Kvinnorna pratar om att de är *moderna romska kvinnor*. Men *modern romsk kvinna* tycks också var ett mål i sig, för dem att sträva efter. Här beskriver Jonna och Sonja vad *modern kvinna* betyder.

Jonna- Att man gör saker liksom, som jag fattar själv, utan att tänka på någon annan, hur hon eller han kommer uppfatta att jag gör, eller störa sig, det spelar inte lika stor roll längre, som det gjorde innan

Sonja- En modernkvinna är att ha jobb, körkort, träna och komma ut mer.

När de benämner sig som *moderna romska kvinnor* undrar, jag också vad en *romsk kvinna* är? Under intervjun med Sonja frågar jag henne det. Då tittar hon på mig förvånat och svarar:

Sonja- Jag vet inte vad som skiljer en romskkvinna så mycket från någon annan kvinna. Det är väl inget... Respekterar lite de äldre, sin man, tar hand om sin familj. Som alla andra tror jag väl..

Framtidstro, trots allt...

Det går inte att undgå när jag träffar kvinnorna att vad som är mest betydelsefullt för dem är att få ett arbete. Många av dem har haft socialbidrag i många år och är väldigt trötta på det. Projektet handlar om att hitta vägar till självförsörjning för kvinnorna. Men att få ett arbete är en hård kamp. Det är inget som är självklart för dem. Men förr eller senare har de bestämt sig för att de ska gå. Här nedan berättar de om sina egna mål och hur de vill att framtiden ska gestalta sig för dem:

Nadja- Öppna eget. Eller få en bra riktig fast anställning, jobb någonstans för livet ut (skrattar lite) Nä men något sånt. Att kunna arbeta, få sin lön, egen inkomst, utan någon hjälp från något annat.

Linnéa- Håller ni andra med om det?

Linda- Ja.

Jonna- Ja, jag hade helst velat ha mitt eget. Få bestämma själv och planera själv

Sonja- Inte jag (skrattar), så tråkigt bara jobba för mig själv. Jag hade hellre velat vara med i något sånt jätte stort företag

...

Nadja- Innerst inne hade jag velat jobba i någon klädaffär, någon stor med många och så, och inte äga den själv, men alltså vara fast där liksom, det är mitt arbete och inget annat. Innerst inne så är det det jag vill

...

Sonja- Jag hade inte pallat vara instängd i något café.

Nadja- Café, det är i andra hand för mig

Sonja- Jag tycker att vi gör så mycket där hemma med att baka och grejer. Jag hade inte pallat göra det på jobbet också, samma sak.

Nadja- Min dröm är att jobba med kläder

Karin (projektledaren)- Mode?

Nadja- Ja alltså jobba i någon klädaffär, bara det

Linnéa- I vilken som helst, eller skulle det vara på något särskilt vis?

Sonja- Nadja tänk om man skulle vara stylist du vet, klä andra till bröllop. Köpa kläder till dem och vad dem vill ha.

Nadja- Nä, nä. Bara jobba i affär. Och det är inget speciellt, alltså det kan vara HM till Lindex till..

Linnéa- Vilka ska jobba där då?

Nadja- Nä det kvittar, inget speciellt med folket

Linnéa- Är det något annat än arbete ni tänker på? Eller är arbete det viktigaste om man ser på framtiden, eller är det något annat också?

Linda- Nu är det väl det.

Nadja- Just nu är det väl det. Det är det viktigaste egentligen. Sen är det ju också att man vill stärka sig själv och våga komma ut och träffa folk och inte dra sig tillbaka som vi gjorde innan. Det är också viktigt ju. Att man vet att jag kan mitt jobb, jag vet. Alltså inte som innan: Vågar jag? Jag kanske inte kan detta? Det är också viktigt att kunna.

Sonja beskriver vid ett annat tillfälle om hur hon skulle vilja se sig själv och sin framtid.

Sonja- Att jag har mitt körkort. Att jag har något jobb som jag trivs med och är där varje dag och vet vad jag ska göra, försörjer mig själv.

Linnéa- Vad betyder det att vara självförsörjande, få egna pengar?

Sonja- Det betyder ju jätte mycket. Man blir ju ännu mer självständig. Lyckligare.

Arbetet verkar vara en symbol, för att bli accepterade av samhället, att bli en del utav det. Det betyder också att kunna visa vägen för de yngre kvinnorna. Att visa att vi romer också kan! Men det handlar till lika stor del om att bevisa för sina män och andra familjemedlemmar att

de kan, så väl som för det egna självförtroendet. Att samhället runt omkring ska förändras är också viktigt inför framtiden. Sonja beskriver även att hon inte vill förlora allt som är ”romskt” i framtiden.

Sonja- Att de (samhället, mina anteckningar) skulle acceptera oss lite mer. Tro på oss också, att de tror att vi klarar av det som andra klarar av. Att vi alla skulle ha vårt jobb och inte bara vara hemma och ta hand om barnen. Få komma ut lika mycket som alla andra. Men samtidigt behålla något av våra traditioner. Inte ändra på riktigt allt och bli helt försvenskade. Ha kvar något av det.

Linnéa- Vad är det som är viktigt att ha kvar, tycker du? Är det något särskilt?

Sonja- Vårt språk är viktigast tycker jag.

När vi pratar om samhället beskriver kvinnorna hur viktigt det är med förändring också för deras barns framtid.

Sonja- Det har betydelse för dem andra, de yngre och för våra barn. De ser att vi har lyckats. och följer de bara efter i våra spår så kommer det gå ännu bättre för dem. När vi har ändrat på folket och deras åsikt, då går det bara ännu snabbare och ännu bättre för de andra...

Hur kvinnorna lever sina liv idag kommer att påverka framtiden för deras barn.

Sonja- Du lever ju inte på samma vis som innan. Du är inte hemma, du är ute, träffar folk och klarar dig själv. Det är det. Det ändras ju. För barnen också sen. Jag kommer säga till min dotter att hon ska gå ut sin skola. Att hon kan ha ett jobb. Så det ändras ju helt.

Vi diskuterar vid ett tillfälle om att det nu finns en förskola i Sverige, bara för romska barn. Kvinnorna tycker inte att det är bra. Men de förstår att många romer, har en rädsla för storsamhället och att det för dem kan vara bra, med en förskola, med bara romska barn.

Linda- Hur ska de lära sig att prata svenska i skolan sen, det går inte

Sonja- Vi försöker få in våra barn så tidigt som möjligt på dagis. För att de ska lära sig språket.

...

Nadja- Och för att de ska träffa andra barn

Linda- Inte bara romska barn

Sonja- det är skillnad tycker jag mellan romerna. Alla har olika åsikter alltså. Dem kanske tycker så.

...

Anna- Våra barn har växt upp på dagis

Linda- Där har vi också växt upp

Nadja- Inte jag, för jag bara grät där.

Samhället

I den romska gruppen är de flesta positiva och stöttar kvinnornas förändring. Men de tycker att samhället inte "hänger med". Som jag förstår det, är samhället en generell beskrivning av både myndigheter och privatpersoner, som kvinnorna möter i sina vardagsliv. Kvinnorna känner ofta en besvikelse mot samhället. Kvinnorna beskriver att de försöker övertyga sin omgivning, att de kan arbeta, men ibland känner somliga, att det inte tjänar någonting till. Här pratar vi om att många som de känner, till en början var förvånade att det gick så bra för dem, men att samhället fortfarande inte tror på att de ska lyckas.

Sonja- Det är det dem är lite chockade över ju, samhället. Dem trodde inte heller på oss.

Jonna- De tror ju fortfarande nästan inte

Sonja- Så vi måste övertyga dem att vi romska tjejer också kan

Nadja- Dem är ju övertygade om att det aldrig kommer gå. Till hundra alltså, de tycker att nä det kommer inte funka.

Sonja- Vi har inte lyckats än att ändra på deras åsikt

...

Sonja- De (samhället, min anteckning) hänger inte med fortfarande. Det är fortfarande ett jätte stort problem. De förstår inte och tror inte på oss. De tror inte att något kommer hända, de är helt omöjliga. Jag vet inte hur man ska bevisa för dem och vad man ska säga och göra. Fast att vi har gjort det här nu i över tre år. Fast att vi har varit här utan pengar och kämpat och kämpat och kämpat, så verkar det ändå inte funka. Det är som att de trycker ner oss hela tiden, fast att Vi har utvecklats så är vi ändå på samma plats. Det är jobbigt.

7. Intersektionell analys

Jag kommer i denna del att analysera hur kvinnorna förhåller sig till kön, etnicitet, klass i deras aktiva skapande av identiteter i det senmoderna samhället. I min analys letar jag efter skärningspunkten mellan kön/eticitet/klass. Jag fokuserar på den process där kvinnorna förhandlar med, men också mellan, den kontext de lever i för att (åter)skapa sina identiteter och förändra sin situation. Intersektionell analys ger oss verktyg att förstå diskriminering mot romska kvinnor, utifrån flera perspektiv samtidigt. Jag har delat upp analysen i fyra olika teman; *En balansgång att göra romsk kvinna*, *Förändringsprocesser trots rasism*, *Jämställdhet och integration (klass-resa)*, *Motberättelse mot en offerroll*.

En balansgången att göra romsk kvinna

I dagens föränderliga värld försöker kvinnorna hitta en identitet som de kan stå för. Världen ter sig inte på samma vis som den gjorde för deras föräldrar, när de var unga. I denna process befinner de sig mellan traditioner och dagens senmoderna samhälle. Här (åter)skapar de en identitet utifrån kön/eticitet/klass. Samtidigt behöver de förhålla sig till den diskriminering som de upplever på grund av att de är romska kvinnor. När romers integration eller/och diskriminering beskrivs fokuseras det ofta på variabeln etnicitet. När jag träffar de unga kvinnorna i projektet beskriver de att diskrimineringen och integration ser olika ut beroende på om du är man eller kvinna, din ålder, var du befinner dig, eller vilken grupp du tillhör.

Kvinnorna förmedlar under intervjun och observationerna hur de gör romsk kvinna. Idag beskriver de sig själva som moderna romska kvinnor. I det senmoderna samhället skapar kvinnorna vad det är att vara romsk kvinna. Nu vet de att en romsk kvinna till exempel kan vara ute mer i den offentliga miljön, eftersom de själva nu är ute mer. Wallerstein (2002) skriver att etnicitet alltid är under konstruktion och förändras hela tiden. Vad det är att vara romsk kvinna idag, är inte samma som att vara romsk kvinna för hundra år sedan eller när deras föräldrar var unga. På samma vis som Butler (2005) beskriver "göra kön", menar jag att kvinnorna gör romsk kvinna. Kön och etnicitet går inte att ses som två frångilda variabler, utan förstås i intersektionen romsk/kvinna. Hur variabeln klass påverkar kön/eticitet kan jag inte på samma vis tolka ur intervjuerna. Men i förståelsen av att kvinnorna är arbetslösa och utan någon utbildning, anser jag att vara rom, även måste förstås utifrån klass. Kvinnornas utbildningsnivå och sysselsättning kan förstås, som att de tillhör en "lägre" klass i samhället, som att de är romer och kvinnor.

Ibland är några av dem rädda för att förlora sin kultur och samtidigt vill de förändra delar av den. Jag upplever att alla kvinnorna har medvetna och bestämda åsikter om vad de vill föra vidare till sina barn, men också vad de vill ska förändras. Som exempel tycker de att det är viktigt att barnen går färdigt skolan men de vill även att barnen lär sig romanés. I dagens senmoderna samhälle har människan även ett större val att kunna (åter)skapa sina identiteter (Miles, 2000). Men även om vi befinner oss i ett paradig som är i förändring, så uppfattar jag att föräldrar och svärföräldrar har betydelse för hur kvinnorna (åter)skapar sina liv. De förhandlar aktivt med omgivningen som föräldrar, svärföräldrar, deras respektive, vänner, arbetsförmedlingen, socialtjänsten m.m för att göra de personer de vill bli.

Men omgivningen påverkar dem också på ett negativt vis och hindrar kvinnorna från att skapa sina identiteter, som till exempel att ha ett yrke. Kvinnorna möts av könsförtryck och rasism från samhällsinstitutioner och privatpersoner i sina vardagsliv. Kvinnorna skapar genom att diskutera och stötta varandra strategier och mod för att klara av och möta diskrimineringen. Förr trodde de inte på sig själva men de gör de nu. Jag uppfattar det som att stämplingen av dem som ickearbetsdugliga har påverkat dem starkt. Tidigare trodde de inte att de klarade av att ha ett arbete. Deras självförtroende var lågt när de innebar att arbeta, men de hade självförtroende att vara mammor och ta hand om sina familjer. Det var även det som de fick uppmärksamhet för. Mia beskriver i intervjun att hon tidigare upplevde att de alla var likadana och tyckte samma sak. Idag upplever hon att dem är sju olika individer med skilda åsikter om saker och ting. Kan det vara så att omgivningen har förväntat sig att de är likadana för de är ju i liknande ålder, romer, kvinnor? Då har de själva också utgått från att de tycker och tänker likadant. Men inom projektet har de upptäckt de att de är olika individer, som är bra på olika saker och har skilda meningar i olika frågor. Kvinnorna har tidigare blivit definierade utifrån andra, men idag bestämmer de själva vem de vill vara

I mitt möte med kvinnorna upplever jag att de lever ett liv som inte är så långt ifrån mitt. De vill ha arbete, utbildning, familj och de vill kunna göra sina egna val, precis som jag. I det här sammanhanget vill jag ta upp hur begreppet "kultur" ofta används. Ibland upplever jag att "kultur" förklaras som något nästan biologiskt och naturligt, att det skulle innebära att vi hade så olika genuppsättningar som påverkar vårt sociala Jag. Sonja beskriver i en av intervjuerna att det inte är så stor skillnad på en romsk kvinna och en svensk kvinna. Hon berättar att hon inte vet vad som skiljer en romsk kvinna från någon annan kvinna, de respekterar lite de äldre,

sin man, tar hand om sin familj. Som alla väl gör, säger hon. Då skulle kanske många tänka att så skulle inte en ”etnisk” svensk kvinna svara. Hon kanske skulle svara något sånt här: att hon tränar lite, träffar vänner, är självständig. Men skulle inte båda dessa beskrivningar av vad en romsk kvinna/svensk kvinna kunna passa in på de flesta individer. Vad vi berättar om oss själva och hur omgivningen tolkar det, skapar åtskillnad mellan grupper. I denna beskrivning upplever jag att ”göra etnicitet” skapas av omgivningen. Där omgivningen bekräftar och uppmärksammar när skillnad görs på grund av etnicitet. Kvinnorna beskriver att de innan projektet startade uppträdde runt omkring i landet med musik och dans. Det verkar ha varit något som kvinnorna uppfattar som välkomnande från omgivningen. Men hur kommer det sig att dans är välkomnat, men inte att få ett arbete i dagens Sverige? Det är stor skillnad (för ”de andra”) mellan att gå och titta på exotisk dans, än att ha en romsk kvinna som arbetskamrat. Det finns en skillnad mellan en ”vit”-svensk kvinna och en romsk kvinna. De romska kvinnorna upplever dagligen exotisering och/eller utanförskap.

Förändringsprocesser trots rasism

Å ena sidan lever dessa kvinnor ett liv som många gör i Sverige, men å andra sidan finns det en skillnad. Nämligen att de dagligen måste förhålla sig till de negativa fördomar, som finns om dem som grupp. Berättelsen som Montesino Parra (2002) beskriver, finns i intersektionen mellan samhällsinstitutioner och privatpersoner. I dagens Sverige har dessa kvinnor varken samma symboliska eller ekonomiska resurser som många andra. Alla har under en lång tid haft socialbidrag som sin försörjning. Med symbolisk resurs menar jag, som Linda beskriver, att de aldrig kommer att kunna bli svenskar. Vad hon kanske menar är att hon inte upplever att hon kommer tas för svensk, på grund sitt utseende. Hennes utseende stämmer inte överens med den symbol, som många arbetsgivare har av en arbetande kvinna.

De los Reyes (2000) beskriver att det runt omkring i Sverige startar olika ”integrations” projekt för kvinnor. I dessa projekt verkar det finnas en tro på att ”invandrar kvinnor” har en vilja av att syssla med typiska kvinnouppgifter, som till exempel sömnad och matlagning. I det som har framkommit i mina intervjuer, finns det ingenting som tyder på att kvinnorna skulle vilja syssla med det. Istället förklarar några att de skulle tycka det var jobbigt och tråkigt att göra samma saker som hemma. Flera av dem vill på arbetet kunna göra någonting annat, än vad de gör hemma. I början av projektet startade gick de en utbildning där de lärde sig sy. Men det är inte något som alla vill fortsätta med. Kvinnorna förklarar att de på olika sätt vill ut i arbetsmarknaden. Vissa vill öppna eget, en vill arbeta i klädaffär, en vill ingå i

något stort företag, som till exempel hotell och någon vill öppna café. Det ser olika ut. Jag tycker inte heller att det framkommer något som visar på att kvinnorna inte skulle förstå de kulturella koderna, som krävs för att ta sig in på arbetsmarknaden i Sverige. Koderna kan vara att klä sig på det sätt som de gör, att de tar hand om sig själva och sin hälsa. De tränar, simmar, går till biblioteket. De umgås med varandra, med familj och andra vänner och de håller sig uppdaterade på nyheter. Men även om de har "lärt" sig koderna uttrycker de att samhället inte "hänger med". Det verkar vara så som Azar (2001) skriver att så fort en "invandrare" har lärt sig lösenordet för vad svenskhet är, så förskjuts gränsen och nya lösenord skapas. Även när kvinnorna skapar förutsättningar för sig själva, att ta sig in på arbetsmarknaden, stöter de på motstånd. Det är intressant att den person som anser att hon har förändrats och fått en positivare inställning till samhället, är den kvinna som har fått beviljad lön under projektets gång. Den dag de andra kvinnorna förhoppningsvis får arbete och försörjning kommer de kanske också känna en positivare inställning till Sverige.

Jämställdhet och integration (Klass-resa)

Arbete för kvinnor är viktigt för jämställdheten i Sverige. Romska kvinnor har lika stor rätt som kvinnor med andra "etniciteter" att ha ett arbete för att uppnå jämställdhet och integration. Jag och projektledaren Karin, pratade en gång om att många runt omkring i samhället inte förstår de uppoffringar och ansträngningar som dessa kvinnor gör för att få ett arbete. De avstår som exempel ifrån att skaffa barn under tiden. Fastän många av dem vill skaffa barn. Den ambitionen som kvinnorna har, är något som arbetsförmedlingar, socialtjänster med mera behöver ta hänsyn till. Kvinnorna har beskrivit hur deras liv har förändrats i förhållande till familj och arbete. Mycket av det hemarbete som de tidigare gjort, har de nu hittat nya strategier, för att anpassa sig till arbetsmarknaden. Förstår dessa institutioner innebörden av att till exempel inte skaffa barn för att kunna få ett arbete och tas det överhuvudtaget med i beräkningarna när de ska analysera om kvinnorna "kan" arbeta? Det är också viktigt i detta sammanhang att förstå att ansträngningarna ser olika ut, om du är man eller kvinna. Ibland tror jag inte att samhällets institutioner förstår hur betydelsefull denna process är, när kvinnorna uppoffrar sig, så att de inte kan vara med sina barn och sina familjer lika mycket, på grund av att de vill integreras till arbete. Kvinnorna vill alltså genom arbete skapa sig en bättre ställning i samhället. Den förändring som kvinnorna befinner sig i, anser jag visar den jämställdhetsprocess och integrationsprocess men, även den klassbaserade

process som kvinnorna lever i. Där ett arbete inte bara leder till bättre ekonomi utan också till att kvinnorna blir mer jämställda och integrerade i samhället.

Motberättelse mot en offerroll

Utifrån våra möten och mina observationer har jag uppmärksammat att det inom gruppen finns moral, kärlek respekt. Kvinnorna får stöttning från deras respektive, svärföräldrar, föräldrar och vänner att ta sig ut i arbetslivet. Även fast det såklart leder till förändringar för dem runt omkring. Detta kan verka självklart, men utifrån den berättelse som finns om romer anser jag att det är viktigt att ge en annan bild (Montesino Parra, 2002). Jag vill i detta sammanhang även beskriva att kvinnorna skapar en motberättelse till att vara en diskriminerad grupp. De hittar strategier och metoder för att ta sig ifrån de förtryck de upplever. Jag har märkt att kvinnorna ger varandra stöd och mod och att projektledaren pushar på och ger dem styrka. Kvinnorna har förklarat att projektledarens stöd betyder oerhört mycket för dem. Att någon som är ”etnisk” svensk stöttar dem och tror på dem, är viktigt för kvinnorna, men framförallt så handlar det om vem projektledaren är som person. I ljuset av att vara en diskriminerad grupp beskriver kvinnorna alltså en motberättelse, av att vara i en förtryckt roll. Genom handlande inom projektet tar sig kvinnorna ifrån rollen som diskriminerad, på grund av att de är romska kvinnor. De skapar en motberättelse, där de beskriver sig som *moderna romska kvinnor*. Ordet ”modern” betyder för kvinnorna att vara självförsörjande, att ha ett lönearbete, att ta vara på sig själva och sin hälsa. Kvinnorna har lärt sig simma och att ta körkort. Men framförallt genom diskussioner och samtal i gruppen skapar de tillsammans betydelsen av att vara *modern romsk kvinna*. *Modern romsk kvinna* verkar också vara ett mål dit kvinnorna vill ta sig, där framförallt målet att få ett arbete för att bli självförsörjande har stor betydelse.

8. Epilog

Jag vill avsluta med en av de viktigaste slutsatserna, som jag upplever att jag har gjort under uppsatsens gång. Vilket är, projektets betydelse för att förändra det svenska storsamhällets syn på romska kvinnor. Under de gånger jag följt projektet, får jag en känsla av att den huvudsakliga uppgiften för kvinnorna är att mobilisera en kraft för att möta diskriminering från samhällets institutioner. Kvinnorna uttrycker själva att de har förändrat synen hos många i deras närmaste omgivning, om vad en (modern) romsk kvinna är, så nu är det "bara" storsamhället som är kvar. Min upplevelse är att detta projekt, kanske i huvudsak behövs för att försöka förändra samhällets syn på kvinnorna och inte att kvinnorna måste förändras för att integreras in i samhället.

För fortsatta studier i ämnet hade det varit intressant att studera hur de institutioner, som kvinnorna möter (åter)skapar romskkvinnor? Det hade även varit intressant att fördjupa sig mer i vad upplevelsen av alienation i det senmoderna samhället kan innebära för grupper som redan är alienerade från samhället? Hur tolkas och förstås integration i det senmoderna samhället?

Avslutningsvis vill jag tacka de sju kvinnorna och projektledaren för alla deras tankar och berättelser som skapade förutsättningarna för denna uppsats.

9. Litteraturförteckning

Andersson, Å. (2003). *Inte samma lika*. Stockholm: Brutus Östlings Bokförlag Symposion.

Azar, M. (2001). *Den äkta svenskheten och begärets dunkla objekt*. I. Sernhede, O., & Johansson, T. (red.) *Identitetens Omvandlingar - blackmetal, magdans och hemlöshet*. Göteborg: Daidalos.

Butler, J. (2005). *Könet brinner!*. Stockholm: Bokförlaget Natur och Kultur.

de los Reyes, P. (2000). *Den svenska jämställdhetens etniska gränser – om patriarkala enklaver och kulturella frizoner*. I. Lindberg, I.(red.). *Det slutna folkhemmet – om etniska klyftor och blågul självbild*. Stockholm: Agora.

de los Reyes, P., Molina, I., Mulinari, D (red). (2005). *Maktens (o)lika förklädnader*. Stockholm: Bokförlaget Atlas.

de los Reyes, P., Mulinari, D. (2005). *Intersektionalitet – Kritiska reflektioner över (o)jämlighetens landskap*. Lund: Wallin & Dalholm Boktryckeri AB.

Europeiska socialfonden. (2006). *Om Equal*. Hämtat 4 maj, 2006 från:
<http://www.esf.se/esf/templates/Page.aspx?id=547&print=true>.

Giddens, A. (2003). *Sociologi*. Lund: Studentlitteratur.

Holme, I., & Solvang B. (1997) *Forskningsmetodik. Om kvalitativa och kvantitativa metoder*. Lund: Studentlitteratur.

Kvale, S. (1997). *Den kvalitativa forskningsintervjun*. Lund: Studentlitteratur.

Kymlicka, W. (1998). *Mångkulturellt medborgarskap*. Falun: Bokförlaget Nya Doxa.

Miles, S. (2000). *Youth Lifestyles in a changing world*. Buckingham: Open university press.

Montesino Parra, N. (2002). *Zigenarfrågan - Intervention och romantik*. Lund: Socialhögskolan, Lunds Universitet.

Ombudsmannen mot etnisk diskriminering. (2003). *Diskriminering av romer i Sverige – rapport från DO:s projekt 2002 och 2003 om åtgärder för att förebygga och motverka etnisk diskriminering av romer*.

Repstad, P. (1999). *Närhet och distans i kvalitativa metoder i samhällsvetenskap*. Lund: Studentlitteratur.

Schlytter, A. (1999). *Kön och juridik i socialt arbete*. Lund: Studentlitteratur.

Sernhede, O. (2002). *Alienation is My Nation*. Stockholm: Ordfront.

Skolverket, rapport (1999). *Romer och den svenska skolan, Hur skall skolsituationen för romska barn förbättras?*. Dnr 98:2625.

Wallerstein, I. (2002). *Konstruktionen av folk: Rasism, nationalism, etnicitet*. I. Balibar, E & Wallerstein, I. *Ras, Nation, Klass – Mångtydiga identiteter*. Göteborg: Daidalos.

Tidsskrifter:

Carbin, M & Tornhill, S. (2004). Intersektionalitet – ett oanvändbart begrepp?. *Kvinnovetenskapligtidskrift*. 3/2004.

Fahlgren, S & Sawyer, L. (2005). Maktrelationer och normaliseringsprocesser i välfärdsstaten. *Kvinnovetenskapligtidskrift*. 3/2005.

Lykke, N. (2003). Intersektionalitet - ett användbart begrepp för genusforskning. *Kvinnovetenskapligtidskrift*. 1/2003.

Lykke, N. (2005). Nya perspektiv på intersektionalitet. Problem och möjligheter. *Kvinnovetenskapligtidskrift*. 2-3/2005.

Högskolan Väst
Institutionen för individ och samhälle
461 86 Trollhättan
Tel 0520-22 30 00 Fax 0520-22 30 99
www.hv.se